

İSSİZLİK

Sedat ALTUNTAŞ, Uygur KURTÇU

OSMAN GAZİ ÜNİVERSİTESİ JEOGENÇ, ESKİŞEHİR

Kapitalizmin küresel düzeyde yarattığı en önemli sorunlardan biri, yaygın kitleleri işsiz bırakmasıdır. Dünyanın hemen her bölgesinde giderek daha fazla sayıda insan ya işsiz bırakılıyor ya da iş güvencesinden yoksun bırakılıyor. Kapitalizmin temel söylemi olan piyasa ve piyasa kuralları, bireylerin toplumsal olarak var olma hakkı olan çalışma haklarını ellerinden alarak, geniş kitleleri işsiz bırakmaktadır. Yani piyasalar istemedikçe insanlara iş ve aş yoktur.

Ülkemizde ekonomi, son üç yılda yüzde 25 oranında büyüdüğü halde, işsizlik, yüzde 10'un altına indirilememiştir. Bu nedenle, kapitalizmin geleneksel bir sorununu, yeniden tartışmaya başladık: Serbest rekabet ekonomisi (kapitalizm), onu eleştirenler tarafından, enflasyon, işsizlik, bozuk gelir dağılımı, yolsuzluklar ve ekonomik bunalımlar yaratmakla suçlanmıştır. 'Komünizm'in yaratıcısı Kari Marx'a göre kapitalizm, sözü geçen dertlerden başka, kendi kendini öldürmeye koşullanmış, insanı ve toplumu gözetmeyen bir ekonomi politikasıdır. Ünlü İngiliz iktisatçısı Keynes, 1930'larda, devlete, kapitalist öğretinin gereksiz ve zararlı bulduğu bazı düzenleyici ekonomik görevler ve sosyal politika hedefleri yükleyerek, kapitalizmin yarattığı kötülüklerin önlenebileceğini öne sürmüştür. ABD'nin en büyük iktisatçılarından solcu Prof. J. K. Galbraith, 'sistemin sürekli biçimde iyileştirilmesini sağlayacak sosyal reformları' uygulamadan, kapitalizmin yaşayamayacağı görüşündedir.

Cumhuriyetimizi kuranlarda, 1930'larda, dünya ülkeleriyle birlikte, Keynes'in görüşlerinden etkilenmiş ve devlete, kapitalizmin öngörmemiş olduğu görevler yüklemişlerdir. 'Beş yıllık sanayi planları', 'karma ekonomi' ve devletin doğrudan ekonomiye katılımını öngören ekonomi politikaları, bu etkinin sonuçlarındandır. Bu politikalarla, ekonomik istikrar içinde, büyük ekonomik sonuçlar elde edilmiş, ekonomimiz, yoktan var edilmiştir. 1950'lerde bozulan devletçi ekonomik düzen, 1960'larda yeniden kurulmaya çalışılmış, 1970'lere yaklaşırken yeniden raydan çıkmıştır. 1970'lerdeki ekonomik kargaşa ve hızlı enflasyon döneminden sonra, 1980'de ekonomik düzenimiz, kapitalist öğretinin tam uygulanmasına yönlendirilmiştir. Son 25 yılı, Para Fonu (IMF) desteğiyle sürdürebilen ekonomimiz, 1980'lerin sonunda yeniden hızlı enflasyon, ekonomik bunalımlar ve kargaşa dönemine girmiş, 2002'den sonra ancak toparlanabilmiştir. Gelecek iki yılın ardından, IMF desteği olmadan ekonomimiz, enflasyonsuz, bunalımsız ve herkese iş sağlayacak biçimde yürütülebilirse, toparlanmanın kalıcı olması sağlanabileceği iddia edilmektedir.

Son üç yıldaki hızlı ekonomik büyümeye rağmen işsizliğin azaltılamamış olması, bazı uzmanlarca, kapitalist ekonomik uygulamanın, yukarıda sözü edilen bir zayıflığı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili tartışmalarımız içinde, özetle söylenen şudur:

Son üç yıldaki ekonomik büyümemiz, daha çok özel işletmelerin yatırımlarıyla elde edilmiştir. Özel yatırımlar, pazar güçlerinin baskısı ile daha verimli, üretken ve kâr artırıcı alanlara yapılmıştır; serbest rekabete dayalı kapitalizmin yaşamsal kuralı budur ve büyük çelişkisi de buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü, makroekonomide hedefi 'tam istihdam' (çalışmak isteyen her kişiye iş sağlamak) olan kapitalizmin, mikroekonomide (işletmelerde) hedefi, verimin, üretkenliğin ve kârın en yükseğe çıkarılması-

dır. Son üç yılda elde edilen hızlı büyümenin büyük çoğunluğu (yaklaşık yüzde 70'i) özel yatırımların artması (2004'te yüzde 65 oranında artmıştır) ile elde edilmiştir. Kamu kesimi önlem alarak bu işsizlik açığını kapatamamıştır. Enflasyon tümüyle önleninceye, bütçe açıkları iyice azaltılıncaya, faizler, dünya devletlerindeki düzeye düşüncüye, borçlarımız azalincaya kadar, böyle bir sonuç beklenmemelidir. Bu görüş, büyük ölçüde deneyimlerle doğrulanmıştır. Gelecek üç yılda, planlanan yüzde 5 dolayındaki büyümeyi sürdürebilsek, bu arada kamu kesimi açıklarını azaltıp, enflasyonu sıfıra indirecek önlemleri alabilirsek, devlet borcunu azaltabilirsek, IMF desteği olmadan ekonomide dengeyi sağlayabilirsek, gelecek yıldan başlayarak işsizliğin azalmaya başladığını görebiliriz. Bunu başarabilirsek, yukarıda sözü geçen ekonomi büyükleri kadar, ekonomimizi yoktan var eden kurucuların seçmiş oldukları ekonomik yolu da bir kez daha doğrulamış oluruz. Şimdi bizi bekleyen en büyük tehlike ve tuzak, işsizliği azaltabilme telaşı içinde, hesapsız kamu harcamalarına ve kamu kesiminde gereksiz istihdamın artırılmasına yönelerek enflasyonu azdırmaktır.

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşanan ekonomik krizler işsizliğin ciddi boyutlara ulaşmasına da neden olmuştur. Özellikle ülkemizde 2001 krizi ile işten çıkarmalar, IMF ile beraber yürütülen ekonomik politikalar ile işten çıkarmalar, IMF'in baskıları sonucu yapılan özelleştirmeler ile işten çıkarmalar ülkede birçok insanın işsiz kalmasının yanı sıra toplumsal ve psikolojik sorunları da beraberinde getirdi, neden oldu.

Temmuz 2005 verilerin göre Türkiye'de iş durumu

İşgücü durumu (Temmuz 2005)

	TÜRKİYE	KENT	KIR
	TOPLAM		
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	71.645	44.350	27.295
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50.833	31.658	19.174
İşgücü (000)	25.544	14.610	10.934
İstihdam (000)	23.227	12.812	10.415
İşsiz (000)	2.317	1.798	518
İşgücüne katılma oranı (%)	50,3	46,1	57,0
İstihdam oranı (%)	45,7	40,5	54,3
İşsizlik oranı (%)	9,1	12,3	4,7
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,8	12,9	12,1
Genç nüfusta işsizlik oranı ¹ (%)	17,6	23,0	10,0
Eksik istihdam oranı (%)	3,3	3,0	3,7
Genç nüfusta eksik istihdam oranı ¹ (%)	4,3	3,0	6,1
	ERKEK		
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	35.762	22.331	13.431
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	25.211	15.864	9.347
İşgücü (000)	18.654	11.516	7.138
İstihdam (000)	16.966	10.253	6.713
İşsiz (000)	1.688	1.263	425
İşgücüne katılma oranı (%)	74,0	72,6	76,4
İstihdam oranı (%)	67,3	64,6	71,8
İşsizlik oranı (%)	9,0	11,0	6,0
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	11,3	11,3	1,14
Genç nüfusta işsizlik oranı ¹ (%)	17,3	20,6	12,3
Eksik istihdam oranı (%)	3,9	3,2	5,0
Genç nüfusta eksik istihdam oranı ¹ (%)	5,1	3,1	8,2
	KADIN		
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	35.883	22.019	13.864
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	25.622	15.794	9.827
İşgücü (000)	6.890	3.094	3.796
İstihdam (000)	6.261	2.559	3.702
İşsiz (000)	629	535	93
İşgücüne katılma oranı (%)	26,9	19,6	38,6
İstihdam oranı (%)	24,4	16,2	37,7
İşsizlik oranı (%)	9,1	17,3	2,5
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	19,0	19,5	16,5
Genç nüfusta işsizlik oranı ¹ (%)	18,0	25,8	6,3
Eksik istihdam oranı (%)	1,8	2,5	1,3
Genç nüfusta eksik istihdam oranı ¹ (%)	2,7	2,7	2,6

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

İŞSİZLİĞİN PSİKOLOJİK SONUÇLARI VE TOPLUMSAL MALİYETİ

İş kaybının yaratacağı kaygı çalışma olanağından yoksun, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası bulunmayan ülkelerde insan hayatı üzerinde derin izler bırakmaktadır. Tehlike teşkil eden bu durumun sonuçları ülkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir, işten yoksunluk şu durumları da beraberinde getirmektedir.

- Ekonomik güvencenin ve ihtiyaçların giderilmesini sağlayan gelir kaynağının kaybı,
- Ailenin rızkını sağlayan kişi" rolünün sona ermesi,
- Zaman duygusunu ve buna bağlı olarak düzen algısını kaybetmek,
- Bireysel ve sosyal mesleki perspektifin yok olması; bunun yerine sosyal açıdan itilmişlikle karşı karşıya kalma,
- İş arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerden yoksunluk,
- İş yerindeki sosyal yaşamın uyarılarından yoksunluk ve sosyal çevreyle olan bağların kopması,
- Bir yaşam ifadesi ve bir şeyler yapma ihtiyacının ve tatmin yeri olarak işteki meşguliyetin yitirilmesi,
- Topluma yararlı olma ve işe yarama duygusunun kaybı.

Bu yoksunlukların neden olduğu sorunlar bireylere ve toplumlara göre büyük farklılıklar göstermektedir.

Bireyler işsiz kaldıklarında ve maddi yoksunlukla karşı karşıya geldikleri zaman bu duruma tahammül edemezler, işsizlerin çalışanlara karşı kompleksleri artmaktadır, işsiz birey yeniden çalışmaya başladığında daha zayıf ve işine karşı daha güvensiz olmaktadır. Daha önce çalıştığı işteki gibi bir psikolojiye sahip olamazlar. Yeni işlerinde iş yerinde çalışan diğer işçilerin güvenilir ve etkili konumlarıyla çatışma içine girerler, işte taktirsizlik, işini kaybetme ve paraya muhtaç olma durumu işsizlerin insanlarla ilişkilerine de yansımakta ve onları yıkıcı işsizlik psikolojisine sokmaktadır

Genç ve orta yaştaki işsizlerde işlerini kaybettikten sonra kişisel temaslarında önemli ölçüde değişiklik gözlenmektedir. Sosyal ilişkileri azalır, sosyal saygınlığını yitirir, değerlerini kaybeder ve günlerini evde geçirmeye başlarlar. Bu durum zaten sağlanamayan sosyal iletişim üzerinde düşen prestij ve tercihlerin değişmesi nedeniyle geniş etki yaratır.

a) işsizliğin cinsiyet ve yaş açısından durumu

İşsizlik sadece erkeklerin değil çalışan kadınlarında en önemli sorundur. Kadın işgücü erkek işgücüne oranla daha az arz edilse de maddi ve manevi etkileri her iki cins içinde aynıdır.

Öte yandan yaş açısından bakıldığında işsizlik farklı sorunlar yaratır. Genç işsizler (13-19) orta yaşa oranla işsizlik problemlerinden daha az etkileneceklerdir. Çünkü orta yaş çalışanlarının yüklendiği sorumluluk daha fazladır.

Kadın işgücü

İşsizlik üzerine yapılan araştırmalarda erkek işgücü kadın işgücüne oranla daha ön plandadır. Bununla birlikte işsizliğin rahat yaşamaya etkisi, negatif tesirleri erkek ve kadın için aynıdır.

Yapılan araştırmalara göre kadınların işlerini kaybettiklerinde yaşadıkları stres erkeklere oranla daha azdır. Kadın ve erkeklerin psikolojik ve dışsal semptomlarını belirleyen durum ve yerine koydukları değerler arasında çok fazla fark yoktur. Bulunan farklılıklar, her bir gurubun kaybedilen işe karşı gösterdikleri tutumdur. Erkekler, sorunun odak noktasını bulacakları ortaklarla yeni iş aramaya bağlarken, kadınlar üstlendikleri sosyal sorumluluğun getirdiği yükü odak noktası olarak görmektedir.

Genç İşgücü (13-19 Yaş Arası)

İşsiz gençler orta yaşlılarla karşılaştırıldıklarında problemlerinin daha az olduğu görülür. Gençlerin insan ilişkilerinde yaşadıkları olumlu fırsatlar, yeni arkadaşlıklara ve boş zaman aktivitelerinin şekillenmesini sağlar. Finansal ihtiyaçları yaşlı gruba göre daha azdır. Bununla birlikte gençlerin istedikleri deneyim ve sosyal pozisyonlarında değişme ve gelişme, diğer işsiz kişilerde

gördükleri kötü ekonomik koşullar sonucu kötü yönde etkilenir. Çünkü geniş çapta işsizliğin oluşumu gençlerin, kişisel sorumluluk ve sosyal statü gibi güçlü konuların oluşumunu azaltmaktadır.

Orta Yaşlı İşgücü

Orta yaş işgücü işsizliğe karşı negatif bir etkiye sahiptir. Devamlı olarak ailelerinin ihtiyacı olduğu finansal kaynakları sağlaması gereklidir. Finansal ihtiyaçlar orta yaştan istenen kadar büyük ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olmalıdır. Ancak, gelecekle ilgili belirsizlik bu grubun işsizliğe karşı olan belirsizliği bilememesi durumunda ailedeki bireyleri kötü yönde etkileyebilecektir.

b) Uzun Dönem İşsizlik

Kaybedilen iş yaşamı etkilemektedir, işi kaybetmeyle kötüleşen şartlar sonucu zihin sağlığı da bozulmaktadır. Bu durum orta yaş işgücünü etkilemektedir. Genç işgücünün uzun dönemde etkileri daha farklıdır. Gençlerin zihinsel sağlığı orta yaşa göre daha kuvvetlidir. Genç işgücünde daha çok çevreye karşı itaatsizlik ve davranış bozuklukları görülmektedir.

Sonuç olarak;

İşsizlik, az gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin de en önemli sorununu oluşturmaktadır. Ancak aralarında bazı farklılıklar gözlenmektedir. Bu farklılıklar, işsizliğin ya da çalışanın istem yetersizliğinden olabileceği gibi kentleşme sürecinin niteliğini ve sanayileşme hızına bağlı olabilmektedir.

İşsizlik, sadece ekonomik bir sorun değil toplumsal ve kişisel konuları da kapsayan çok yönlü bir olgudur. Aşırı işsizlik gelir akışını engellemekte, günlük aktivitelerin akışını bozarak, aile ve toplumu etkileyerek ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışma istek ve gücünde olan insanların işsiz kalmaları onların değil yerleşik ekonominin kusurunu oluşturmaktadır, işsizliğin yaygın ve kronik nitelik taşıdığı toplumlarda işsizlikle birlikte yoksullukta büyümektedir.

Gelişmiş ülkelerde esas olarak tam süreli işsizlik sorunları önem taşırken, gelişmekte olan ülkelerde işsizlik kendisini daha çok kısa süreli istihdam ya da eksik süreli istihdam şeklinde göstermektedir; gelişmekte olan ülkelerde yaşanan "istihdamda işsizlik" olgusu, çözümü çok daha güç sorunları beraberinde getirmektedir.

İşsizlikle savaşmada ülkeler, ekonomik ve toplumsal yapıları, politik yapı ve felsefeleri, kültürleri değişiklik gösterdiği için farklı yol ve stratejiler izlemelidir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeleri karşılaştıkları işsizlik sorunun çözümleri bu açıdan farklılıklar gösterecektir.

Kadın işsizlik oranı bir çok ülkede kadınların bazı nedenlerden dolayı çalışma yaşamından uzak durmalarına rağmen çok yüksektir. Gençlerde ise, özellikle ilk işlerini arayan bireyler düşük maliyetle istihdam edildikleri için daha çabuk iş bulabildikleri gözlenmektedir.

Türkiye' de, hızlı nüfus artışına ve kitleler halinde kırdan büyük kentlere göç olgusuna bağlı olarak ve sanayileşme yönündeki yapısal değişimin hızlı ve dengeli bir biçimde gerçekleştirilememesinin sonucu olarak temelde yapısal bir işsizlik sorunu vardır.